

Кризи міжнародного права: види, рівні, сфери і підходи до класифікації:

Автор – Любомир Скочиляс, кандидат
політичних наук, доцент кафедри політології,
заступник директора Центру політичних
досліджень

Види криз міжнародного права

Нормативна криза

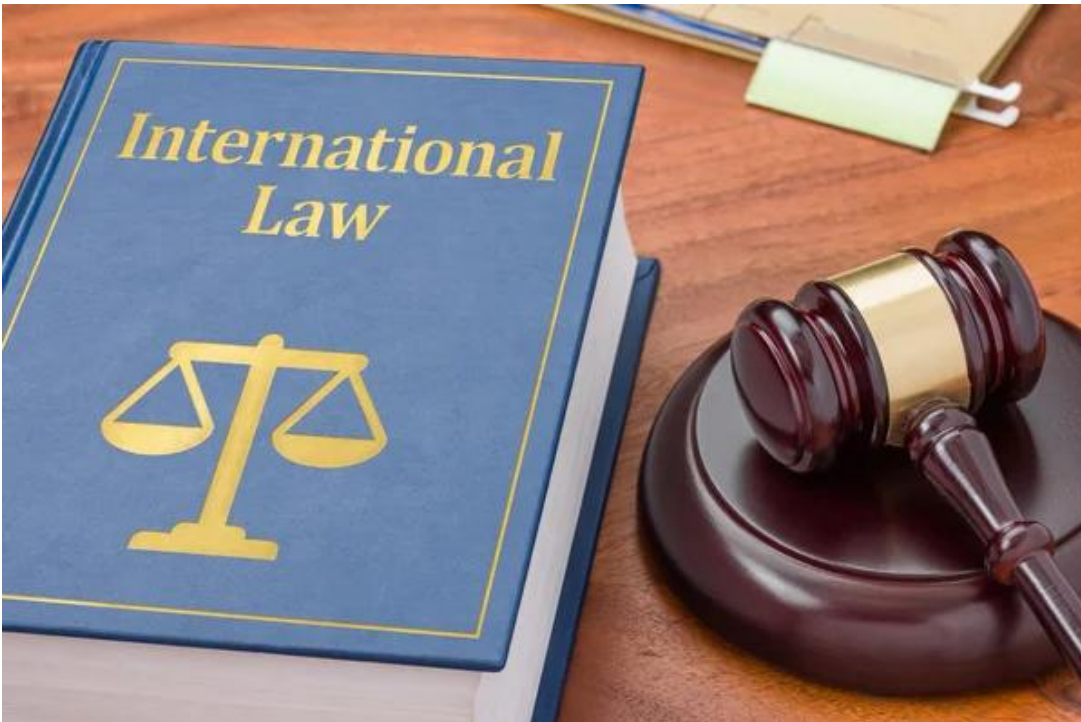
- Підриг основних принципів: суверенітет, незастосування сили, прав людини.
- Розмитість дефініцій новітніх загроз (гібридна війна, кібератаки).

Інституційна криза

- Параліч Ради Безпеки ООН (право вето).
- Слабкість механізмів виконання міжнародних рішень (Міжнародний кримінальний суд, СОТ, механізми ООН).

Види криз

Функціональна (ефективнісна) криза

- Неможливість міжнародного права виконувати регулятивну функцію через ігнорування його норм або подвійні стандарти.

Криза легітимності

- Недовіра до міжнародного права як справедливого регулятора (часто сприймається як інструмент сильних держав).

Цивілізаційна / гуманітарна криза

- Розрив між позитивістським підходом і вимогами прав людини та гуманізму.
- Поява транснаціональних викликів, до яких класичне право не адаптоване.

Сфери прояву кризи

Сфера	Прояви
Безпека	Агресія РФ, безкарність за анексії, гібридні конфлікти
Правосуддя	Вибірковість і політизація МКС, нерівність суб'єктів
Торгівля	Ігнорування норм СОТ, санкційні війни
Гуманітарна	Порушення прав людини, маніпуляції R2P
Екологія	Правова неврегульованість питань змін клімату, біобезпеки

Рівні кризи

Рівень	Характеристика
Системний	Підрив основ міжнародного порядку (ООН, Статут, Хартії прав людини)
Галузевий	Неадекватність норм окремих сфер (гуманітарне, морське, екологічне право)
Інституційний	Недієздатність органів: ООН, МКС, СОТ
Ціннісний / філософський	Зіткнення позитивізму та гуманітаризму, інтересів держав і глобального блага

Підходи до класифікації кризи

За причинами:

- Геополітичні трансформації
- Фрагментація правових режимів
- Протиріччя між нормами і реаліями
- Зловживання правом сильного

Підходи до класифікації кризи

За характером:


```
graph TD; A[За характером:] --> B[Об'єктивна криза (нездатність права діяти ефективно)]; B --> C[Суб'єктивна криза (втрата віри у право, «криза легітимності»)];
```

Об'єктивна криза (нездатність права діяти ефективно)

Суб'єктивна криза (втрата віри у право, «криза легітимності»)

Підходи до класифікації кризи

За тривалістю:

- Циклічна (право відновлюється після потрясінь – як після світових воєн)
- Структурна / хронічна (фундаментальна і довготривала, як нині)

Підходи до класифікації кризи

За рівнем охоплення:

Глобальна – зачіпає
всі елементи
міжнародного
правопорядку

Локальна –
стосується
конкретної сфери
або регіону

Види криз міжнародного права: причини, вияви і шляхи подолання

Тепер пройдемося детальніше по кількох засадничих пунктах структури системи міжнародних криз.

Отож, якщо ми говоримо про **НОРМАТИВНУ КРИЗУ**, то вона криза означає втрату актуальності, чіткості або обов'язковості основоположних норм міжнародного права, які раніше вважалися універсальними та імперативними. Йдеться, зокрема, про принципи:

- суверенітету,
- незастосування сили,
- невтручання у внутрішні справи,
- заборони анексії,
- захисту прав людини.

Криза посилюється через появу нових форм агресії (гібридна війна, кібератаки, інформаційні кампанії), які не мають однозначного правового статусу або адекватного регуляторного механізму.

Нормативна криза

Причини кризи

Причина	Коментар
Руйнування біполярної системи	Втрата стримувального механізму між наддержавами
Послаблення універсальності права	Фрагментація норм за регіональним, цивілізаційним або політичним принципом
Конкуренція між позитивізмом і моральністю	Одні держави вимагають чіткого тлумачення, інші — морального суду
Відсутність механізмів адаптації	Нові загрози (гібридна війна, ІІ, кіберзброя) не враховані в договорах

Нормативна криза

- Шляхи подолання

Напрямок	Пропозиції
Кодифікація і оновлення норм	• Прийняття конвенції про гібридні загрози; • Включення кібероперацій до <i>jus ad bellum</i>
Реформа інститутів	Перегляд процедур Ради Безпеки ООН для ухвалення рішень про нові типи загроз
Міждержавний консенсус	Вироблення єдиної політико-правової позиції щодо самовизначення, гуманітарної інтервенції
Узгодження тлумачень	Посилення ролі Міжнародного Суду ООН як арбітра з делімітації новітніх норм
Імперативізація норм	Надання ключовим принципам (заборона анексії, кібернапади тощо) статусу <i>jus cogens</i>

Інституційна криза

Інституційна криза означає втрату здатності міжнародних організацій та механізмів:

забезпечувати дотримання норм міжнародного права,

реагувати на грубі порушення (агресія, злочини проти людяності),

ефективно арбітрувати між державами.

Ця криза виражається як у структурній неефективності, так і у вибіркового застосуванні рішень, що підриває легітимність всієї системи.

Інституційна криза

Причина	Коментар
Архітектурна застарілість	Структура РБ ООН відображає світ 1945 року, а не XXI століття.
Відсутність примусових важелів	У міжнародних судів немає реального механізму примусу до виконання рішень.
Політична вразливість інституцій	Залежність від волі найпотужніших держав (особливо постійних членів РБ).
Відсутність механізмів реформування	Будь-яка реформа блокується самими ж вигодоотримувачами статус-кво.

Причини

Інституційна криза: шляхи подолання

Напрямок	Пропозиції
Реформа Ради Безпеки ООН	– Скасування або обмеження вето при масових порушеннях прав людини; – Розширення складу РБ за рахунок країн Глобального Півдня.
Посилення категоричності вердиктів судів	– Надання МКС статусу, обов'язкового для всіх держав; – Автоматичне визнання юрисдикції суду в разі злочину агресії.
Альтернативні регіональні механізми	– Посилення ролі ЄС, НАТО, Африканського Союзу у питаннях безпеки і правосуддя.
Прозорість і моніторинг	– Створення механізмів міжнародної підзвітності для держав, які ігнорують міжнародні рішення.

Функціональна криза

Функціональна криза означає втрату міжнародним правом своєї головної функції — регулювання поведінки держав та інших суб'єктів у міжнародному середовищі. Навіть коли норми формально існують, вони:

не виконуються,

виконуються вибірково,

або взагалі ігноруються без наслідків.

Це руйнує довіру до міжнародного правопорядку як системи, що здатна забезпечити передбачуваність, стабільність і справедливість.

Функціональна криза: причини

Причина	Коментар
Політична доцільність понад правомірність	Держави виконують норми, коли це їм вигідно
Відсутність обов'язкового механізму	Немає автоматичного примусу або санкцій за невиконання рішень
Подвійні стандарти глобальних гравців	Різна вага однакових порушень залежно від геополітичного статусу
Розрив між «правом на папері» та «на практиці»	Брак практичного втілення задекларованих принципів

Функціональна криза: шляхи подолання

Напрямок	Пропозиції
Гарантії невідворотності відповідальності	– Автоматичні санкційні режими в разі порушення резолюцій; – Механізм міжнародного репутаційного моніторингу.
Зменшення впливу політичної волі	– Наднаціональні інститути з незалежними повноваженнями; – Посилення ролі міжнародного громадянського суспільства.
Вирівнювання юрисдикційності	– Зобов'язання всіх держав визнати універсальну юрисдикцію МКС.
Посилення правового тиску через коаліції	– Утворення альянсів держав, які колективно тиснуть на порушників (ad hoc санкційні платформи).

Криза легітимності

Криза легітимності полягає у втраті довіри до міжнародного права як неупередженого та справедливого механізму регуляції. Його дедалі частіше сприймають:

- як інструмент глобального домінування Заходу,
- як прикриття геополітичних інтересів, а не дійсне втілення цінностей,
- як систему, де “сильні карають слабких”, а самі залишаються поза санкціями та контролем.

Це підриває моральну основу міжнародного правопорядку і провокує фрагментацію довіри: «наше право» VS «їхнє право».

Криза легітимності: причини

Причина	Коментар
Політична інструменталізація права	Використання міжнародного права для реалізації стратегічних цілей, а не справедливості.
Вибірковість правосуддя	Одних переслідують (Африка), інших — ніколи (Росія, США, Китай).
Культурно-цивілізаційний спротив	Частина світу не приймає ліберальну інтерпретацію прав людини як універсальну.
Нереформованість міжнародних інституцій	Відсутність інклюзивності у процесі ухвалення рішень (вплив тільки "великих").

Криза легітимності: шляхи вирішення

Напрямок	Конкретні пропозиції
Реформа глобального представництва	– Розширення РБ ООН за рахунок країн Глобального Півдня; – Більше повноважень для ГА ООН.
Універсалізація процедур	– Гарантії єдності критеріїв для застосування R2P (відповідальність за захист).
Деполітизація правосуддя	– Незалежний механізм призначення суддів МКС; – Підвищення прозорості справ і рішень.

Цивілізаційна / гуманітарна криза

Цивілізаційна або гуманітарна криза міжнародного права проявляється як розрив між традиційним (позитивістським) уявленням про право — як формальну систему норм — і зростаючими моральними очікуваннями світової спільноти: захист гідності, прав людини, природи, майбутніх поколінь.

Ця криза ускладнюється появою транснаціональних викликів, на які класичне міждержавне право просто не має відповідей:

- зміна клімату,
- штучний інтелект,
- глобальні міграції,
- приватні воєнні компанії,
- Big Tech і цифрові платформи.

Цивілізаційна / гуманітарна криза: причини

Причина	Коментар
Домінування позитивізму	Орієнтація на формальні джерела права, а не на ціннісні основи
Гуманізм без механізмів реалізації	Проголошені права людини не супроводжуються ефективними глобальними гарантіями
Неадекватність міждержавної моделі	Реальні виклики (штучний інтелект, корпорації, екологія) транснаціональні
Відсутність суб'єктності людства	Система не визнає інтереси людства як такого — лише держав і організацій

Цивілізаційна / гуманітарна криза: : шляхи вирішення

Напрям	Пропозиції
Універсалізація прав людини	– Наднаціональні механізми їхнього захисту незалежно від юрисдикції держав.
Інтеграція прав майбутніх поколінь	– Визнання права на кліматичну безпеку, екосистему, дані.
Ціннісна трансформація системи	– Включення до структури міжнародного права моральних імперативів.
Глобальне визнання нових суб'єктів	– Розширення кола суб'єктів: міста, народи, транснаціональні громади.
Постпозитивістське переосмислення	– Перехід до синтезу позитивізму і морального натуралізму в основах права.

Сучасні виклики міжнародному праву

ПУТІНІЗМ ЯК АНТИПРАВОВА СТРАТЕГІЯ ГЛОБАЛЬНОГО МАСШТАБУ

Одним із найгостріших викликів міжнародному праву став авторитарний неоімперський курс росії під керівництвом Володимира Путіна. Ця політика не лише заперечує базові принципи міжнародного правопорядку — суверенітет, недоторканність кордонів, заборону агресії — але й пропонує альтернативну парадигму: силу замість норм, історичну містику замість права, цинічний ревізіонізм замість стабільності.

росія не просто порушує міжнародне право — вона демонстративно і послідовно підважує його моральний та інституційний авторитет, апелюючи до власної інтерпретації міжнародних норм (від Косово до Криму), ігноруючи рішення МКС, ЄСПЛ, Генасамблеї ООН.

Занепад глобального лідерства Заходу: Трампізм і стратегічна непослідовність

Важливою ланкою в кризі легітимності міжнародного права став феномен Дональда Трампа, що вивів із американської зовнішньої політики будь-яке уявлення про «нормативне лідерство». Його риторика «America First» супроводжувалася відмовою від міжнародних зобов'язань, виходом із угод, приниженням інституцій та фактичним протекціоністським шовінізмом.

Цей підхід започаткував тривалий тренд розгортання односторонності та трансатлантичної недовіри, який певною мірою зберігається і донині, що ускладнює координацію дій в межах правових рамок.

Європа між втомою і правим поворотом

У міру затягування повномасштабної війни в Україні зростає ризик втоми від війни в європейських суспільствах. Цей настрій підігривають праві сили — від Орбана до Лепен — які прагнуть відновлення "національного суверенітету" як прикриття для зневаги до міжнародного права.

Ці тенденції ставлять під сумнів здатність ЄС діяти як глобальний правовий актор, і формують небезпечний розрив між задекларованими принципами (правова допомога Україні, міжнародні санкції) і дедалі млявішою політичною практикою.

Китай як амбівалентний актор глобального права

Народна Республіка Китай, незважаючи на декларації про прихильність до Статуту ООН, дедалі частіше виступає як системний конкурент західного правопорядку, пропонуючи моделі «глобального управління з китайською специфікою». Це означає:

- пріоритет економічної вигоди над демократичними нормами;
- ігнорування арбітражних рішень (Південно-Китайське море);
- недопущення універсалізації прав людини.

Китай не руйнує міжнародне право напяму, але послідовно підриває його єдність та універсальність, формуючи альтернативну нормативність у сфері торгівлі, безпеки, цифрового суверенітету.

Гуманітарні вузли нестабільності: Палестина, Іран, КНДР, Глобальний Південь

Конфлікти, які тривають десятиліттями — зокрема:

- палестино-ізраїльське протистояння,
- ядерні амбіції Ірану,
- автаркійна політика КНДР

— демонструють хронічну неефективність правових механізмів, що перетворює право на пасивного спостерігача. У відповідь Глобальний Південь дедалі більше сумнівається у неупередженості міжнародного права, вбачаючи в ньому інструмент для «цивілізаційного контролю», а не гаранта справедливості.

Лідерський чинник як каталізатор або гальмо

Невід'ємною складовою сучасної кризи є особистісний чинник політичного та дипломатичного лідерства. На міжнародному рівні спостерігається:

1. Млява, ритуалізована позиція Генсека ООН Антоніу Гутерреша, що посилює недовіру до Організації як морального арбітра.
2. Зниження інтенсивності підтримки України з боку лідерів із сильним мандатом, як-от Кір Стармер у Великобританії, порівняно з харизматичним та рішучим Джонсоном і менш яскравим, та все ж помітним Сунаком.
3. Потенційне посилення правової солідарності в разі обрання Фрідріха Мерца на чолі уряду Німеччини, який демонструє більшу принциповість, ніж Шольц, щодо агресії РФ.

Міжнародне право — це не лише норми, а й воля лідерів до їх реалізації. І в умовах системної кризи саме політична воля та ціннісний компас лідера можуть бути вирішальним фактором — на користь відновлення чи остаточної ерозії системи.

Дякую за увагу

Любомир Сkochиляс,

доцент кафедри політології Львівського
національного університету імені Івана Франка

+380673533876 (тел., ватсап, месенджер)

E-mail: lyubomyr.skochylyas@lnu.edu.ua